

การนำองค์ความรู้และนวัตกรรมการจัดการ ปัญหาฝุ่นควันและไฟป่าไปขยายผลในพื้นที่ เป้าหมายจากภูมิปัญญาชนเผ่าจังหวัดเชียงราย

นิเวศปัญญาการอยู่ร่วมกับไฟ เพื่ออนาคตของป่า คน และลุ่มน้ำ

- หน่วยวิจัยนิเวศปัญญาชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- สถาบันศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมลุ่มน้ำโขง
- สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

คณะทำงานวิจัย

ผศ.ดร.สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์
หัวหน้าโครงการวิจัย
หน่วยวิจัยนิเวศปัญญาชาติพันธุ์ฯ
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ ม.แม่ฟ้าหลวง

ผศ.ดร.สุรพล วรภัทราร
ทีมวิจัย
ศูนย์ศึกษาฯ ลดปัญหาไฟป่าหมอกควัน
สำนักวิชาเทคโนโลยีดิจิทัลประยุกต์ ม.แม่ฟ้าหลวง

ผศ.ดร.ปิยากรณ์ เชื่อมชัยตระกูล
ทีมวิจัย
สถาบันชาและกาแฟ
สำนักวิชาอุตสาหกรรมเกษตร ม.แม่ฟ้าหลวง

ไกรสิทธิ์ สัทธิโชค
ทีมวิจัย
มหาวิทยาลัยวิถีชีวิตอำเภอป่า
เชียงราย

สาวจิราพร ไร่พุทธา
ทีมวิจัย
สถาบันชาและกาแฟ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

สุทศน์ ดวงใจลิขิต
ผู้ช่วยนักวิจัย
หน่วยวิจัยนิเวศปัญญาชาติพันธุ์ฯ
ม.แม่ฟ้าหลวง

วิกฤตไฟป่า PM2.5 และความขัดแย้งของระบบความรู้

ปัญหาเชิงนโยบาย

- แผนที่ hotspot ภาคเหนือพุ่งสูง
- ค่า PM2.5 เกินมาตรฐานต่อเนื่อง
- นโยบายห้ามเผาเหมารวม
- ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลกระทบต่อชุมชนชาติพันธุ์

- ชุมชนชาติพันธุ์ถูกกล่าวหาว่าเผาป่า
- ไร่หมุนเวียนถูกมองเป็นปัญหา
- ภูมิปัญญาการจัดการไฟถูกลดทอน
- ขาดพื้นที่แสดงองค์ความรู้

"ประเทศไทยไม่ได้ล้มเหลวในการดับไฟ หากกำลังล้มเหลวในการเข้าใจไฟ"

คำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย

คำถาม

- ✓ ภูมิปัญญาชนเผ่าสามารถเปลี่ยนวิกฤตไฟป่าเป็นโอกาสได้อย่างไร?
- ✓ ชุมชนชาติพันธุ์จะเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ร่วมกำกับดูแลไฟได้อย่างไร?
- ✓ องค์ความรู้และนวัตกรรมจากพื้นที่ต้นแบบสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้อย่างไร?

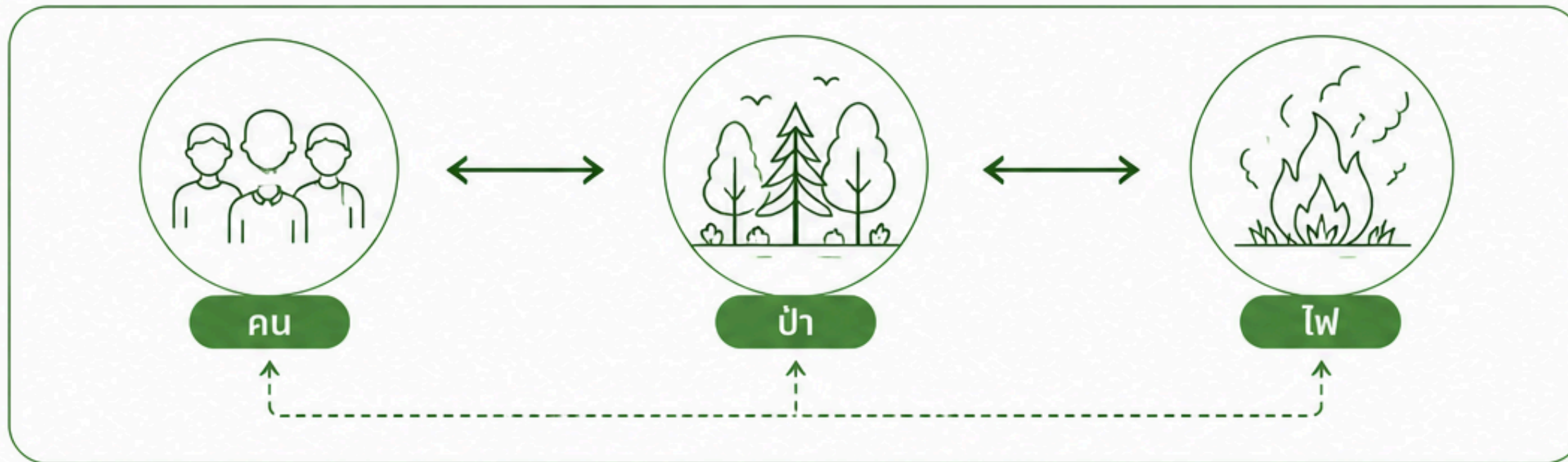
วัตถุประสงค์

- ▶ เพื่อขยายผลต้นแบบชุดองค์ความรู้การจัดการไฟป่าภูมิปัญญาชาติพันธุ์ปกากะญอจากบ้านห้วยหินลาดใน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย สู่ชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ
- ▶ เพื่อพัฒนาเครือข่ายแหล่งเรียนรู้และอาสาชุมชน ที่มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ PM 2.5 อย่างยั่งยืน
- ▶ เพื่อพัฒนาชุดความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และลุ่มน้ำ พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมในการรับมือกับ PM 2.5 ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

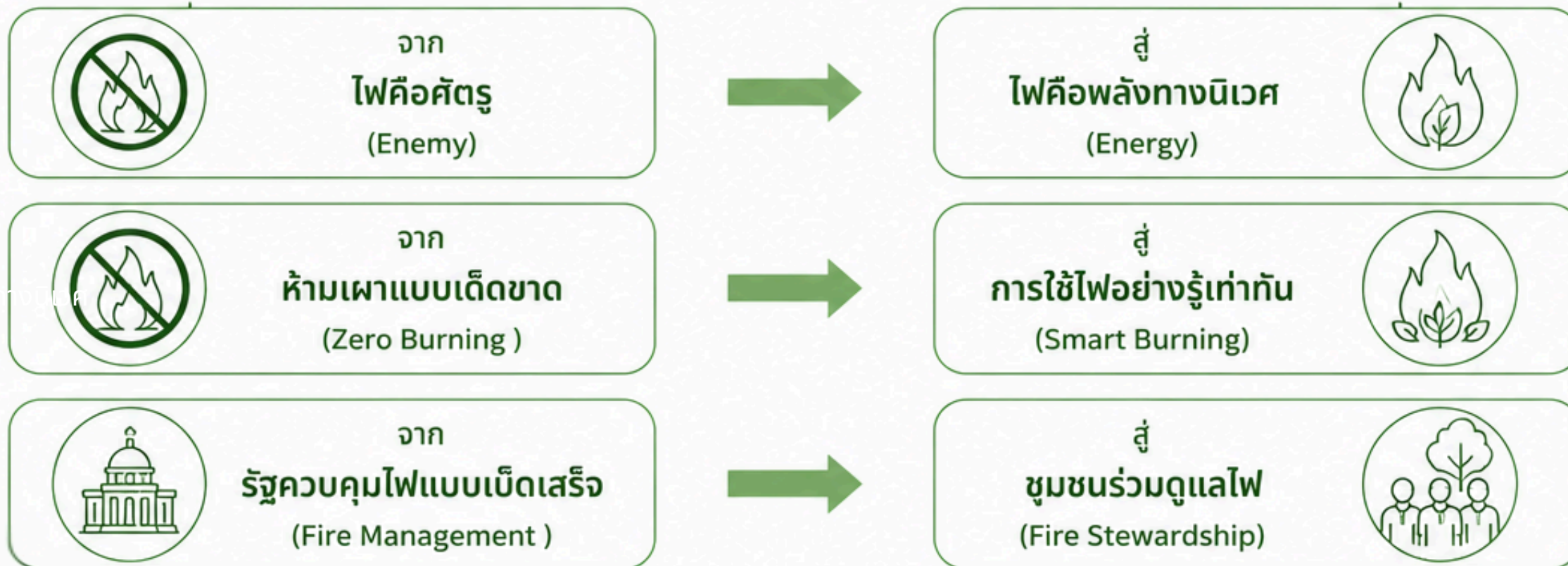

กรอบแนวคิดการวิจัย

ไฟไม่ใช่เพียงภัยพิบัติ แต่คือความสัมพันธ์ทางนิเวศวัฒนธรรม

การเปลี่ยนผ่านทางความคิด

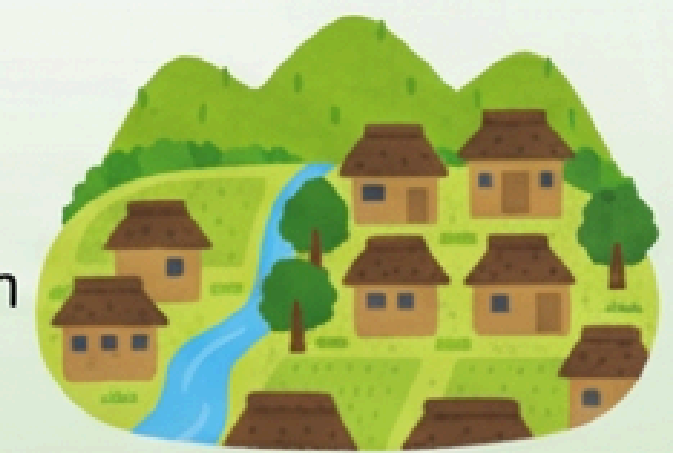
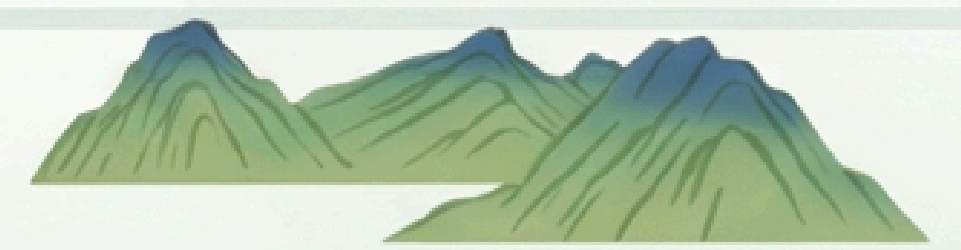

พื้นที่ดำเนินงาน

ครอบคลุม

- 4 ลุ่มน้ำ ลุ่มแม่จัน ลุ่มแม่ก๊ก ลุ่มแม่ต้า
- 27 ชุมชน
- พื้นที่กว่า 49,000 ไร่
- จุดเสี่ยงไฟ 110 จุด

กลุ่มชาติพันธุ์

- ปกาเกอญอ
- อาข่า
- ลีซู

กระบวนการดำเนินงาน

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

“ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลแต่เป็นผู้ร่วมสร้างองค์ความรู้”

นวัตกรรม 9+1

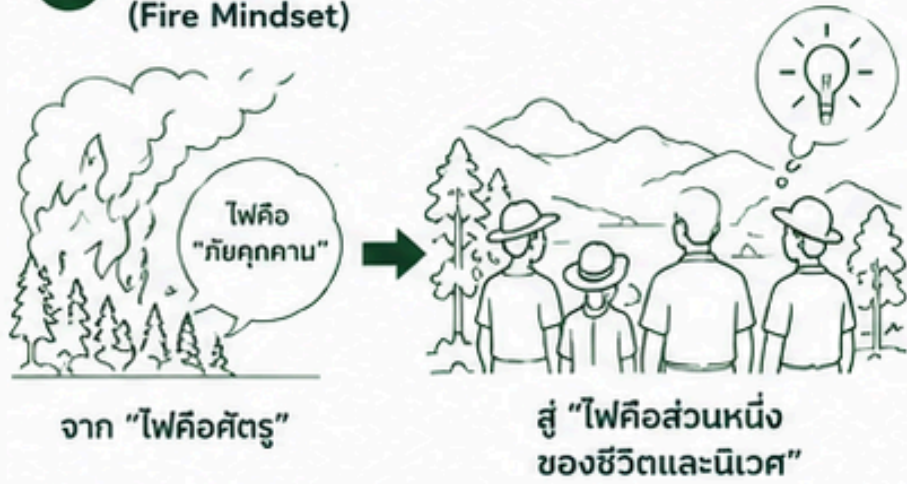
ระบบการใช้และดูแลไฟโดยชุมชน

9 นวัตกรรม

+1

1 เปลี่ยนกรอบคิดเรื่องไฟ (Fire Mindset)

2 แนวกันไฟ 3 ชั้น : แนวกันไฟ 3 ขนาด (3 Layers & 3 Sizes of Fire break line)

3 จุดเฝ้าระวังไฟ ดวงตามองเห็นไฟ (Fire Watch System)

แผนที่ชีวิตและไฟ (Life & Fire Mapping)

- 📍 เข้าใจพื้นที่ รับรู้ริบทของชีวิตและไฟ
- 👥 วางแผนร่วมกัน ตามข้อมูลและการมีส่วนร่วม
- ✅ จัดการไฟอย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยง
- 🤝 เชื่อมโยงคน ธรรมชาติ และอนาคต

แผนที่นำทางชีวิต อยู่ร่วมกับไฟอย่างสมดุล ยั่งยืน

4 ไร่หมุนเวียนกับการใช้ไฟอย่างประณีต (Responsibility of Rotational Burning)

5 ผึ้งดูไฟ (Bees Watching Fire : No Forest No Honey, No Honey, No Money)

6 นิเวศเศรษฐกิจดูไฟ (Fire Ecological Economy)

7 ระบบสื่อสารผสม (Hybrid Communication)

8 อาสาสมัครดูแลไฟ ครัวไฟชาติพันธุ์ (Community Volunteers, IPs Fire Stewardship)

9 พื้นที่เรียนรู้และถอดบทเรียน (Learning Platform)

นิเวศปัญญาการอยู่ร่วมกับไฟ

ทำแนวกันไฟ

ดุงผึ้ง

ลาดตระเวน

ไร่หมุนเวียน

“ไฟที่ไม่มีเจ้าของ คือไฟที่อันตรายที่สุด”

ภูมิปัญญาปกาเกะญอในการดูแลไฟ

ผลลัพธ์เชิงสิ่งแวดล้อม

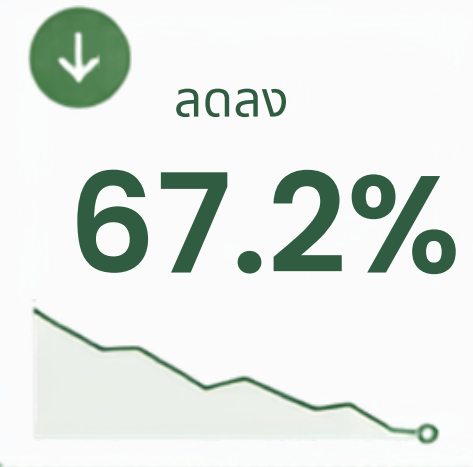
ระบบการใช้และดูแลไฟโดยชุมชน

ลดจุดความร้อนอย่างเป็นรูปธรรม

397 จุด → 130 จุด

ก่อนดำเนินการ
(ม.ค. 2566 - เม.ย. 2566)

หลังดำเนินการ
(ม.ค. 2567 - เม.ย. 2567)

ลด
ความรุนแรงไฟฟ้า

ลด
PM2.5

ลด
เชื้อเพลิงสะสม

ฟื้นฟู
ระบบนิเวศ

ผลลัพธ์เชิงสังคม

150 คน

อาสาสมัครจัดการไฟ

ครูไฟกลุ่มชาติพันธุ์ผู้มีทักษะ ทะลายกรอบความคิดในการเฝ้าระวังและส่งต่อทักษะการควบคุมไฟ

26 แผน

แผนการใช้และดูแลไฟ

ระเบียบกติกาควบคุมที่ออกแบบร่วมกัน สะท้อนขอบเขตจัดการไฟอย่างเป็นระบบของชุมชน

2,422 ครัวเรือน

ครัวเรือนได้รับประโยชน์

ลดภัยจากควันไฟฝุ่นละออง ส่งเสริมสุขภาวะที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนในพื้นที่ป่าต้นน้ำ

260 คน

เยาวชนและคนรุ่นใหม่

สะพานสืบสานองค์ความรู้นิเวศวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสืบลดการรักษาป่าต่อไป

“จากจำเลยไฟฟ้า สู่หุ้นส่วนการดูแลป่าและไฟ”

ผลพลได้เชิงเศรษฐกิจ

“นิเวศเศรษฐกิจดูไฟ”

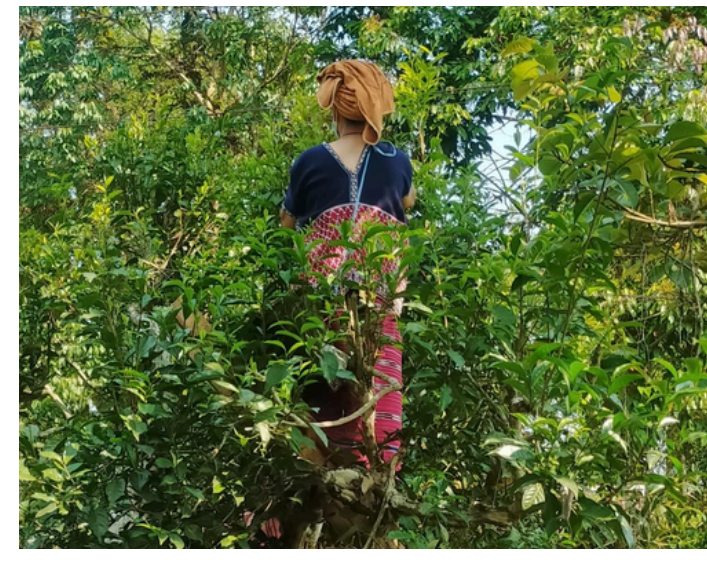
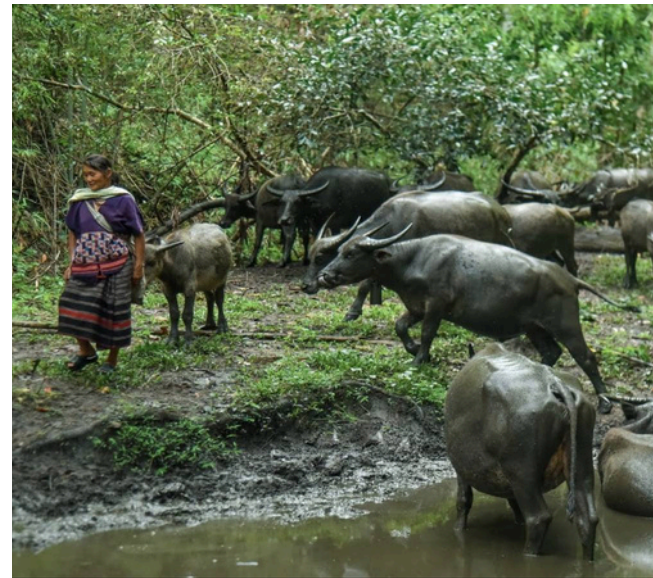
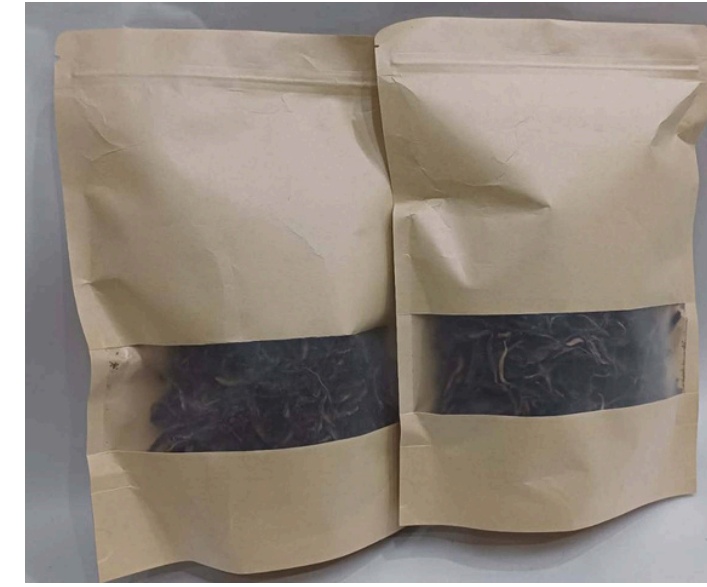
มูลค่าทางเศรษฐกิจ

1.59 ล้านบาท/ปี

ลดต้นทุนการจัดการไฟ

324,000 บาท

“เศรษฐกิจชุมชนกับการดูแลป่าต้องเติบโตไปด้วยกัน”

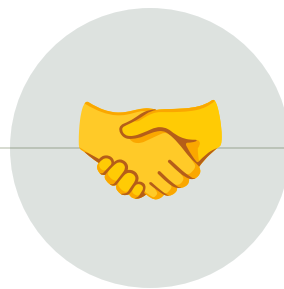
ผลตอบแทนทางสังคม

SROI = 5.02 เท่า

ทุก 1 บาทของการลงทุน สร้างผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม 5.02 บาท

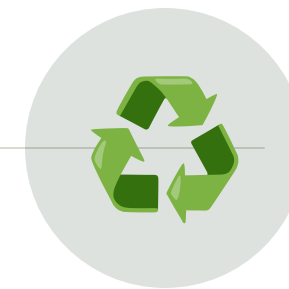
สิ่งแวดล้อม

สังคม

เศรษฐกิจ

การจัดการทรัพยากร

การขยายผล

จากชุมชนสู่เวทีประเทศและนานาชาติ

ชุมชน

ระดับนานาชาติ

FAO ประเทศเนปาล

Global Fire Management Hub

ประเทศคีร์กีซสถาน
ผู้รู้ชนเผ่าว่าด้วยการใช้ไฟ
อย่างมีจิตวิญญาณ

ระดับประเทศ

ไทยพีบีเอส

IMN

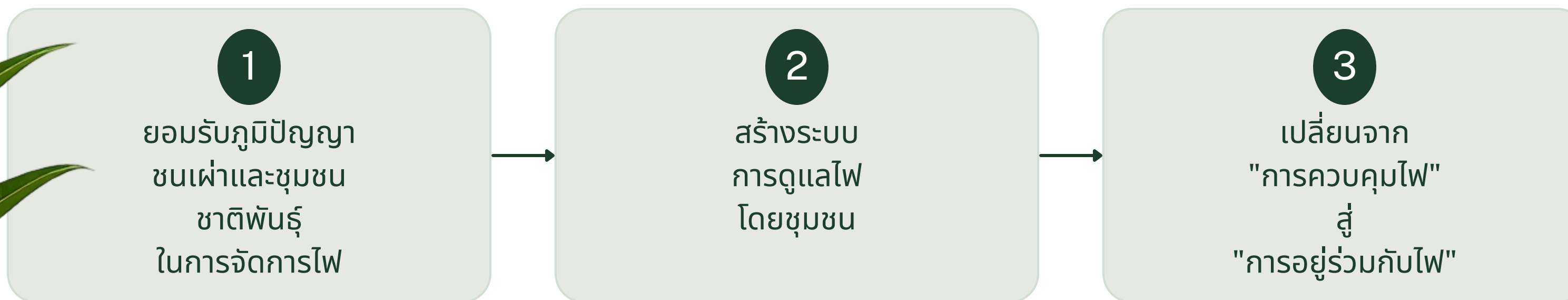
เวที วช.

"ภูมิปัญญาชนเผ่า กำลังกลายเป็นองค์ความรู้สาธารณะของโลก"

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

แนวทางสู่การจัดการไฟอย่างยั่งยืน

"การจัดการไฟที่ยั่งยืน ต้องเริ่มจากการยอมรับคนที่อยู่กับป่า"

"อนาคตของป่า ไฟ อาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าใครดับไฟได้เร็วที่สุด
หากแต่อยู่ที่ว่าใครเข้าใจไฟได้ลึกที่สุด"

"ไฟไม่ใช่เพียงสิ่งที่ต้องควบคุม
แต่คือสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน"